

ترور دانشمندان هسته‌ای ایران از منظر حقوق بین‌الملل (چگونگی پیگرد حقوقی بین‌المللی شهید محسن فخری زاده)

سحرا اعتمادافر

دانشجو کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه شیراز

چکیده

ترور به عنوان پدیده‌ای شوم و وحشتناک که امروزه به صورتی سازمان یافته و با هدف ترساندن و نیز از میان بردن یک فرد خاص و گروهی از یک جامعه به کار می‌رود. اعمال ترور که معمولاً با انگیزه‌های مختلف سیاسی، دینی و مذهبی و نژادی است یا با استفاده از یک اسلحه و یا به کارگیری بمب گروه هدف خود را مورد هدف قرار می‌دهد. از جمله افرادی که در کشور ما در سال‌های اخیر مورد توجه کشورهای غربی قرار می‌گیرند، دانشمندان هسته‌ای هستند که در طول ۱۲ سال شش تن از آنان مورد هدف قرار گرفتند و در نهایت پنج نفر از آنان به شهادت رسیدند. در حقوق ایران، جرم مستقلی برای ترور و مجازات آن در نظر گرفته نشده است. همین مسئله در عمل موجب دشواری امر در رسیدگی به این جرایم است که با جرم‌انگاری و تعیین مجازات، مرجع صالح به رسیدگی در این جرایم نیز مشخص می‌شود. در این پژوهش، نگارنده می‌کوشد ترور دانشمندان هسته‌ای ایران به ویژه ترور شهید فخری زاده را از منظر حقوق داخلی و حقوق کیفری بین‌الملل را با بهره‌گیری شیوه توصیفی - تحلیلی مورد بررسی قرار دهد.

واژگان کلیدی: ترور، تروریسم، دانشمندان هسته‌ای، شهید محسن فخری زاده، حقوق کیفری.

مقدمه

ترور و تروریسم به عنوان یکی از پدیده‌های ترسناک و وحشتناک در عصر معاصر است که بسیار رخ می‌دهد. هرچند که سابقه تاریخی طولانی دارد. از جمله اشخاصی که در طول تاریخ با ترور کشته شدند می‌توان از سقراط فیلسوف بزرگ یونانی و خسرو پرویز پادشاه ایران در دوران کهن و همچنین از آبراهام لینکلن رئیس جمهور سابق آمریکا و دانشمندان هسته‌ای ایران یاد کرد. در طول حدود ۱۲ سال ۶ دانشمند هسته‌ای ایران مورد ترور قرار گرفتند که فقط یک نفر از این شش نفر زنده ماند. ترور این افراد یا با بمب گذاری واقع شده یا با استفاده از تیراندازی به کمک عامل انسانی و یا نهایتاً با بهره‌گیری از تیراندازی عامل غیر انسانی و کنترل از راه دور واقع شدند. مسئله مورد توجه در این ترورها آن است که شاید در نظام کیفری بین‌المللی برای ترور عنوان مجرمانه‌ای در نظر گرفته شده باشد اما در حقوق کیفری ایران، جرم مستقلی راجع به ترور و مجازات آن وجود ندارد. شاید جنایات عمدی و تخریب کیفری را بتوان نزدیک‌ترین عناوین مجرمانه به ترور شناسایی کرد. عدم جرم‌انگاری ترور دشواری‌هایی نیز در تعیین دادگاه صالح ایجاد می‌کند. به همین دلیل، تعیین جرم مستقل برای ترور و همچنین مشخص نمودن مجازات درخور برای مرتکبین این جرایم اعم از مباشر، شریک و معاون باید مورد عنایت قانون‌گذار واقع گردد. در این صورت، تعیین دادگاه صالح در جهت رسیدگی به این جرایم نیز آسان‌تر خواهد شد.

سوالات و هدف پژوهش: مهم‌ترین سوالات و در واقع هدف این تحقیق، جستجوی عنوان مجرمانه مناسب برای ترور و تروریسم و همچنین یافتن پیگرد کیفری برای مرتکبین ترور دانشمندان هسته‌ای ایران است. روش‌شناسی پژوهش: این پژوهش با شیوه توصیفی - تحلیلی و با استفاده از کتب، پایان‌نامه‌ها، مقالات و وبسایت‌های اینترنتی به طور کاربردی انجام خواهد شد.

گفتار اول مفهوم ترور^۱ و تروریست^۲: در این گفتار، در ابتدا سعی بر بیانی از تروریست و مصادیقی از آن بند اول، مفهوم واژه ترور و تروریست در علم لغت بند دوم شرح داده می‌شود.

بند اول تروریست و مصادیقی از آن: جامعه بین‌المللی در نیمه دوم قرن بیستم با پدیده‌ای شوم به نام تروریسم مواجه شد که در مقابل آن با پذیرش مجموعه‌ای از معاهدات مربوط به انواع خاص عملیات و اعمال تروریستی و تعهدات دولت‌ها در برابر آن، رو به رو شد. نگرش به این مقوله از آنجا اهمیت پیدا می‌کند که در ابتدا پدیده تروریسم شامل اعمال تأثیرگذار بر غیر نظامیان بود ولی با گسترش این موضوع و عدم برخورد جامعه جهانی و شاید جدی نگرفتن آن، به عملیات‌های سازمان یافته با داشتن حامیان مالی قدرتمند علیه کارکنان و تأسیسات نظامی تبدیل شد (شریفی،

¹ terror

² terrorist

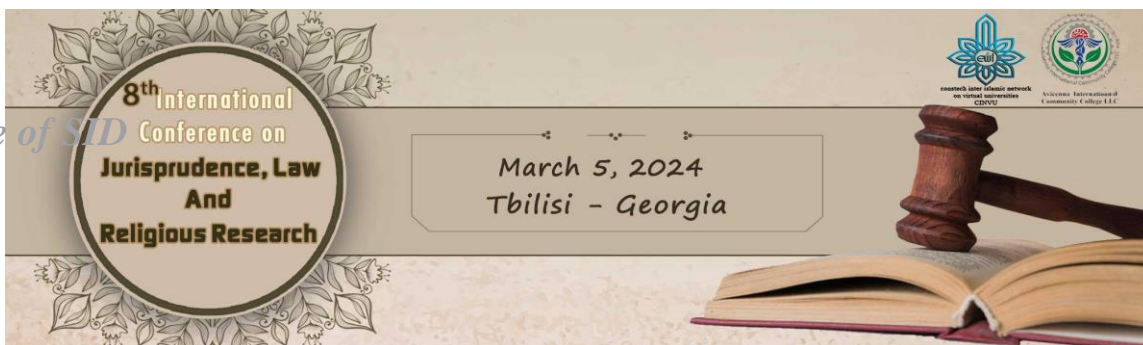
۱۳۹۶: ۳۲). به دلیل گسترده شدن این پدیده، شروع به تقسیم‌بندی آن کرده‌اند؛ به گونه‌ای که آن را به ابعاد و اشکال مختلف تقسیم نموده‌اند: «تروریسم هسته‌ای، بیوتروریسم، تروریسم ملی‌گرا، تروریسم سیاسی، تروریسم شیمیایی، تروریسم جنایی و امثال آن انواع مختلفی از تروریسم هستند» (نصرالهی، ۱۳۹۴: ۱۱). بند دوم ترور و تروریست در لغت: برای پی بردن به ماهیت و تعریف دقیقی از مفهوم تروریست، به نظر می‌رسد بهتر باشد بحث از واژه‌شناسی تروریست آغاز شود؛ به عبارت دیگر، بررسی علم لغت در این زمینه بسیار موثر خواهد افتاد. در دانش‌نامه سیاسی ترور به این صورت تعریف شده است: «ترور در لغت به معنای وحشت و به وحشت افکندن است و در سیاست به عمل حکومت یا گروه‌هایی اطلاق می‌گردد که برای حفظ قدرت یا مبارزه با دولت با اعمال خاص ایجاد وحشت می‌کند» (آشوری، ۱۳۶۴: ۹۸-۹۹). در معنای و مفهوم علم سیاست نوین، «ترور برگرفته از زبان فرانسه و در زبان فارسی به معنای قتل سیاسی با استفاده از اسلحه مرسوم و رایج شده است. ترور کردن، قتل سیاسی با اسلحه و تروریست، طرفدار خشونت عمل و ایجاد رعب و ترس است (دهخدا، ۱۳۴۲: ۶۳۶).

گفتار دوم ادوار مختلف تاریخی ترور و تروریسم

پس از بررسی مفهوم تروریسم در لغت و معناشناسی، به منظور درک بیشتر این مفهوم و همچنین پی بردن به جایگاه آن در حقوق کیفری بین‌المللی، بررسی آن در گذر زمان، دارای اهمیت خواهد بود. به همین دلیل، این گفتار در چهار بند به تاریخ تروریسم در چهار دوره مختلف تاریخی اختصاص می‌یابد.

بند اول دوران نخست تاریخی تروریسم

آنچه که از خواندن و مطالعه تاریخ در باب اولین اقدامات تروریستی در جهان به دست می‌آید آن است که نخستین اقدام تروریستی به فیثاغورث ریاضیدان و فیلسوف مبارز یونانی در قرن ششم ق. م نسبت داده شده است. این دانشمند یونانی در آن زمان، سخن‌گوی جناح آریستوکرات یونان بود. فیثاغورث به دنبال مبارزه با ملامس رهبر جناح دموکرات و قبول شکست از آتن فرار کرد و در سیسیل در جنوب ایتالیا مقیم گردید. منطقه جنوبی کشور ایتالیا در آن دوران جزئی از متصرفات یونان بود. فیثاغورث با تشکیل گروه‌هایی در جنگل‌های سیسیل و تعلیم خراب‌کاری به جوانان طرفدار خود آنان را برای مبارزه و مقابله با دموکرات‌ها به آتن اعزام می‌کرد. ترور نشانه ضیافت اصلاح‌گر یونانی در سال ۳۶۱ ق. م به دست آریستوکرات‌ها و مسموم کردن سقراط به دست حاکمان حزب دموکرات در سال ۳۹۹ یا ترور ژولیوس سزار امپراتور روم توسط کاسیوس در سال ۴۴۴ ق. م و کشتن خسرو پرویز سامانی توسط درباریان خویش در سال ۶۲۸ و قتل خلفای عباسی و شاهزادگان سلجوقی حتی طی جنگ‌های صلیبی به دست فدایان اسماعیلیه و یا ترور هانری چهارم و ... همگی از نمونه ترورهای بوده‌اند که اهداف سیاسی را دنبال می‌کرده‌اند. فدایان اسماعیلیه به چند دلیل در تاریخ اروپا دارای شهرت هستند. اول این که از یک سو، این فدایان

هم‌زمان و معارض سلجوقیان بوده‌اند و سلجوقیان در واقع ایز کسوحضرم امپراتور روم شرقی به حساب می‌آمدند و از سوی، رقیب میلیون در سوریه به شمار می‌آمدند. اینان نقش مهمی در جنگ‌های صلیبی داشتند چراکه هم خلفای عباسی و هم شاهزادگان سلجوقی و گاهی نیز امرای صلیبی را ترور می‌کردند و در واقع نقش متعادل کننده قدرت را بازی می‌کردند. به همین علت و نیز به آن جهت که عقاید اسماعیلیه به عنوان یکی از فرق مذهب شیعه بودند. از این رو، مورخین غربی اهمیت فوق‌العاده‌ای را برای آنان قائلند.

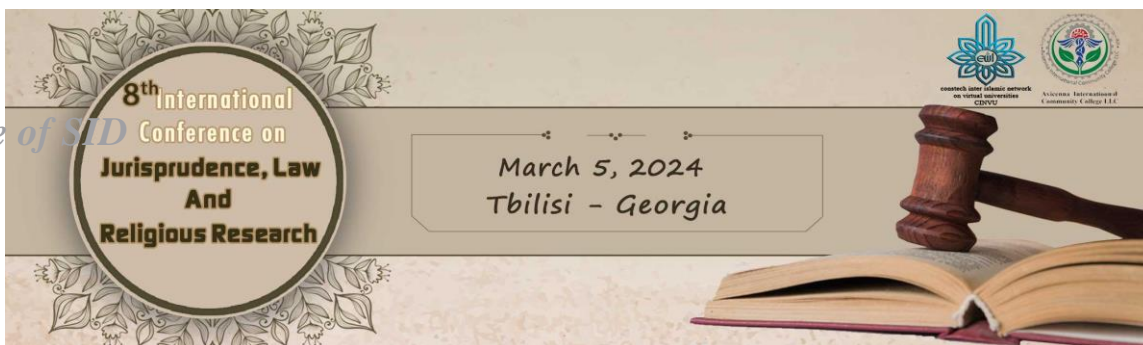
بند دوم دوره دوم تاریخی تروریسم

این دوران از انقلاب کبیر فرانسه آغاز شده است. همان‌گونه که در قسمت پیش هم، ذکر شد، با انقلاب فرانسه ترور به عنوان یکی از واژگان نوین وارد قاموس سیاست شده است شاید به همین علت باشد که بتوان گفت اصطلاح ترور با انقلاب کبیر فرانسه شناخته شد. به طور کلی، ترور و انقلاب به ظاهر دو مفهوم غیر قابل تفکیک جلوه می‌کنند. فرهنگ علوم سیاسی معتقد است که Terror یا Terreur (به معنای ترس است) (داورنیا، ۱۴۰۰، ۴). در تاریخ انقلاب کبیر فرانسه واژه ترور معنای خاصی پیدا کرد که دو منظور را افاده می‌کرده است. نخست به معنای اتخاذ تدابیر و روش‌های خشونت‌بار علیه ضد انقلاب است. دوم نام دوره‌ای است که از انقلاب که در آن ژاکولن‌ها به عنوان خشن‌ترین جناح انقلاب قدرت را به دست گرفتند و با دایر کردن دادگاه‌های انقلابی و به راه انداختن یک شبکه اطلاعاتی و جاسوسی رفتن، غارت، تبعید و مصادره اموال جو ترس، ارعاب، وحشت و دلهره را حاکم بر مردم و جامعه می‌کردند. به همین دلیل، سال‌های بین ۱۷۹۲ تا ۱۷۹۵ معروف به حکومت ترور شد.

با تشکیل کنگره دین در قرن نوزدهم و اشاعه جنبش‌های آزادی‌بخش و وحدت‌طلبانه موج ترس سراسر اروپا را فراگرفت. جنبش کاریوتری‌ها در ایتالیا و جنبش بورشن شاست انجمن دانشجویان وحدت طلبی آلمان در دانشگاه این سی، جنبش دانشجویی یوگاسلاو برای کسب استقلال عربستان بزرگ به وجود آمدند (داورنیا، پیشین، ۴).

بند سوم دوران سوم و جدید تاریخ ترور

به دنبال تشکیل این جنبش‌ها، آرام آرام، ترور سازمان یافتگی بیشتر یافت و تروریسم به عنوان یک نگرش سیاسی در کنار دیدگاه‌های دیگر مثل نیجلیسم و آنارشیزم قرار گرفت. زادگاه جدید تروریسم روسیه در قرن نوزدهم بود. زیرا جنبش‌های دانشجویی ضد استبدادی با انگیزه‌های آنارشیزی، سوسیالیستی و مارکسیستی یکی از نزدیک‌ترین روش‌های رسیدن به مقصد سیاسی خود را ترور شخصیت‌های بلند پایه سیاسی می‌دانستند. این در حالی است که، دیگر اثبات شده بود که ترورهای سیاسی فردی هیچ‌گونه موفقیتی را در بر ندارد. همین پیامدهای موج تروریسم در جهان به ایران نیز رسید. به این ترتیب، نخستین ترور سیاسی ایران در دوران معاصر آن بود که میرزا رضای کرمانی در ۱۷ ذی‌القعدة ۱۳۱۳ ه. ق. ناصرالدین شاه را در جوار حضرت عبدالعظیم در شهر ری نقش بر زمین کرد. به همین

دلیل بعد از این واقعه شاهد ترورهای مکرر در صحنه سیاست داخلی ایران هستیم. از دیگر ترورهای سیاسی واقع شده در ایران، ترور میرزا علی اصغرخان اتابک است. در حالی که، قبلا ترورهای سنتی نظیر با رگ زدن امیرکبیر و خفه کردن قائم مقام در ایران رایج بودند. در هر حال ترور سرخ میراث فرهنگ نظام سرمایه داری است که از جامعه اروپا و از دروازه کشور روسیه وارد ایران شد. محمدرضا آشتیانیزاده در قسمتی از خاطرات خود تحت عنوان کمیته مخبرات می گوید: قبل از انقلاب مشروطه بمب اندازی و ترور در ایران معمول نبود و ایرانی ها به طور کلی از موضوع ترور و تروریسم آگاهی نداشتند.

بند چهارم دوران چهارم و نوین تروریسم

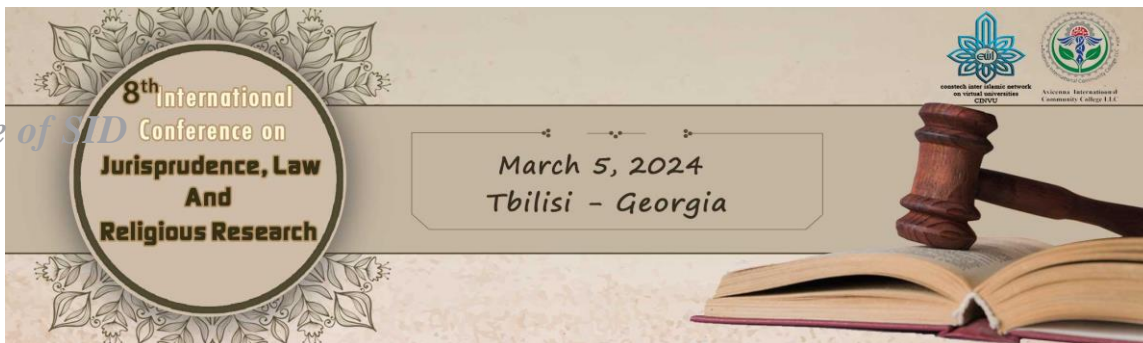
این دوره ترور از دو ویژگی و خصیصه برجسته نسبت به گذشته برخوردار می شود. اول اینکه ترور تحت عنوان تروریسم به عنوان یک طرز تفکر و به مشابه یک نوع اندیشه سیاسی مورد توجه محافل سیاسی قرار می گیرد و از سازمان یافتگی قابل ملاحظه ای برخوردار می شود. مهم تر اینکه تروریسم به کمک فنون و ابزار جدید در اردوگاه های پنهانی تحت تعلیمات پیشرفته قرار می گیرد (داورنیا، پیشین، ۶). گسترش مارکسیسم و سوسیالیسم موجب آن گردید تا تروریسم به عنوان یک اقدام انقلابی مشروعیت سیاسی پیدا کند. دوم اینکه تروریسم بعد از جنگ جهانی دوم و خصوصا از دو دهه گذشته یکی از مهم ترین مباحث در دنیای سیاسی شده و به عنوان نقطه عطفی در سیاست خارجی برخی از دولت ها مورد توجه قرار گرفته است. به طوری که دولت ها با سرمایه گذاری قابل ملاحظه ای در پی اعمال شیوه های تروریستی برای حل مشکلات سیاسی خود با دولت های دیگر بوده اند و این اقدام را با دلایل خود و دیگران توجیه می کنند (داورنیا، پیشین، ۶). این گونه شد که تروریسم در مفهومی نوین یعنی تروریسم دولتی پا به عرصه وجود گذاشت و شکل بسیار خطرناکی به سیاست خارجی و روابط بین المللی کشورها را به خود جلب می کند.

گفتار سوم چگونگی ترور دانشمندان هسته ای ایران

• در این گفتار تلاش می شود شکل و نحوه ترور شهید محسن فخری زاده به عنوان آخرین دانشمند هسته ای در سالیان اخیر، به عنوان یکی از محورهای اصلی بحث بررسی شود.

بند اول: شکل و نحوه ترور دانشمندان هسته ای ایران

از سال ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۹ شش شخصیت علمی مرتبط با دانش صلح آمیز هسته ای کشورمان هدف ترور قرار گرفتند؛ رفتاری که برخی به درستی از مرتکبان آن به عنوان «دشمن علنی بشر» (تمامیان، ۱۳۹۰، ۴۲) و از خود رفتار به عنوان «فوق جنایت» (فلچر، ۱۳۹۴، ۱۶۲) یاد نموده اند. در مقابل برخی نظر دیگری نسبت به ترور دارند؛ «مثیر داگان، رئیس اسبق موساد و مسئول مخفیانه ممانعت از برنامه هسته ای ایران باور دارد ترور بسیار کارآمدتر و ارتکاب آن بسیار

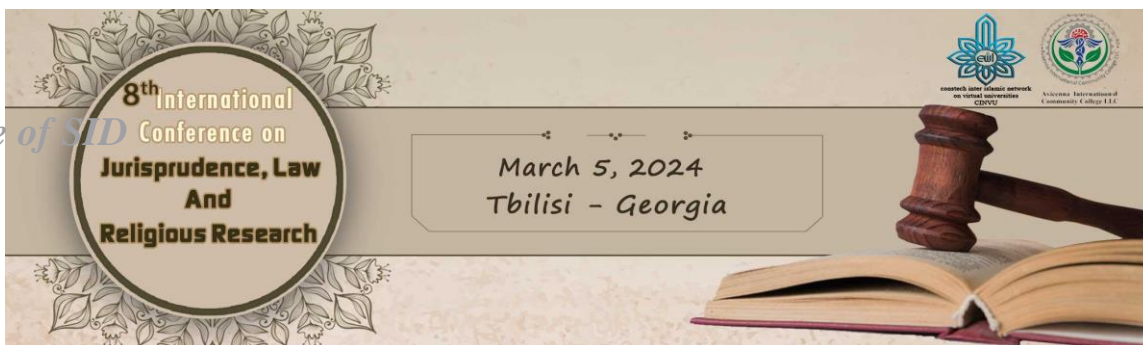
اخلاقی تر است تا ایجاد یک جنگ گسترده زیرا به نظر وی جنگ «شاید به اندازه کافی در تأسیسات هسته‌ای ایران خرابی به بار نیاورد». از سوی دیگر، جای‌گزین نمودن افراد حذف شده به راحتی امکان‌پذیر نیست. همچنین ترور موجب تضعیف روحیه مقابل می‌شود (۲۰۱۸، ۶، Bergman). این نظر برخلاف نظری است که در قوانین و مقررات بین‌المللی از جمله بند ۱ ماده ۶ میساق حقوق مدنی - سیاسی مصوب ۱۹۶۶ میلادی آمده است. شهید محسن فخری‌زاده: تنها دانشمندی که «بنیامین نتانیاهو» نخست وزیر اسرائیل در کنفرانس خبری سی‌ام آوریل ۲۰۱۸ سی و یک ماه پیش از ترور سه بار نام ایشان را به زبان آورد و در آخر تأکید نمود: «نام این شخص را به خاطر بسپارید.» بی‌سابقه‌ترین روش تروری که به گفته نیویورک تایمز توسط موساد انتخاب و در تاریخ هفتم آذر ماه ۱۳۹۹ اجرا شد. در بند بعد، به طور کامل، به معرفی شهید فخری‌زاده و چگونگی ترور ایشان پرداخته می‌شود. بند دوم: معرفی شهید محسن فخری‌زاده و چگونگی ترور ایشان: محسن فخری‌زاده مه‌آبادی متولد ۱ فروردین ماه ۱۳۴۰ در قم بود. وی فوق لیسانس خود را در دانشگاه صنعتی اصفهان گذراند و موفق به اخذ مدرک دکترای فیزیک هسته‌ای شد. ایشان معاون وزیر دفاع جمهوری اسلامی ایران و سردار سپاه پاسداران انقلاب اسلامی بود. شهید فخری‌زاده در حالی که ریاست سازمان پژوهش‌های نوین دفاعی را بر عهده داشت، در ۷ آذر ۱۳۹۹ به صورت ناراحت‌کننده‌ای ترور شد و در پی شدت جراحات در بیمارستان به درجه بالای شهادت رسید. ایشان یکی از پنج شخصیت ایرانی بود که یک بار نامش در فهرست ۵۰۰ نفره قدرتمندترین افراد جهان که از سوی نشریه آمریکایی فارن پالیسی منتشر می‌شود، قید شده بود. در قطع‌نامه ۱۷۴۷ شورای امنیت که در ۲۴ مارس ۲۰۰۷، علیه فعالیت‌های هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران تصویب شد، نام او جزو افراد تحریم شده قرار داده شد. در سال ۲۰۱۰، گاردین گزارش داد که گمان می‌رود فخری‌زاده مسئول اصلی برنامه هسته‌ای ایران است. در سال ۲۰۱۲، وال‌استریت جورنال او را «معلم بمب اتمی تهران» خواند. در سال ۲۰۱۴، نیویورک تایمز او را نزدیک‌ترین چیز ممکن به یک «اوپنهایمر ایرانی» نامید. حضرت اقا سید علی خامنه‌ای رهبر بزرگوار ایران، در پیامی او را «دانشمند برجسته و ممتاز هسته‌ای و دفاعی کشور» توصیف کرد که به نوعی تأیید می‌کند وی در زمینه هسته‌ای فعالیت داشته‌است (جنبش منتظران ظهور، ۱۳۹۹). آمریکایی‌ها، او را «صندوقچه اسرار» برنامه هسته‌ای ایران قلمداد می‌کردند که همواره در تعیین موضع ایرانی‌ها در مذاکرات، نقش مخفیانه ولی مؤثری داشته‌است. طبق نظر آژانس بین‌المللی انرژی اتمی تا زمانی که با فخری‌زاده گفتگوی مستقیم انجام نشود، نمی‌توان در میزان ورود ایران به دانش هسته‌ای، اظهار نظر کرد (جنبش منتظران ظهور، ۱۳۹۹). وزارت دفاع ایران این‌گونه ادعا می‌کند که سازمان تحت مدیریت فخری‌زاده با وزارت بهداشت در جهت ساخت کیت تشخیص و واکسن کرونا همکاری داشته و در هنگام کشته شدن ایشان، واکسن به مرحله تست انسانی رسیده بود. علی‌رضا زالی رئیس ستاد مقابله با کرونا در تهران نیز، این موضوع را تأیید کرد.

نقشه ترور شهید این گونه بود که در ۷ آذرماه ۱۳۹۹، شهید فخری زاده با یک نیسان بدون زره با همسرشان به سمت دماوند در حرکت بودند. یک خودروی محافظ در جلو و دو خودروی محافظ هم از پشت سر ایشان را مشایعت می کردند. کمی پیش از ساعت ۱۵:۳۰ بعد از ظهر، کاروان به دوربرگردان مورد نظر در جاده فیروزکوه رسید. خودروی آقای فخری زاده تقریباً ایستاد و به راحتی توسط اپراتورها شناسایی شد. آن‌ها همسرش را که کنارش نشسته بود نیز دیدند. کاروان در بلوار امام خمینی به سمت راست پیچید، سپس خودروی اول جلوتر رفت تا پیش از ورود آقای فخری زاده ویلا را بازرسی کند. رفتن آن خودرو، خودروی آقای فخری زاده را در معرض دید کامل قرار داد. کاروان دقیقاً پیش از رسیدن به نیسان وانت پارک شده، دم یک سرعت گیر سرعتش را کم کرد. یک سگ ولگرد از خیابان عبور کرد. مسلسل ابتدا قسمت جلوی اتومبیل شهید فخری زاده زیر شیشه جلو را گلوله باران کرد. اما، مشخص نیست آن گلوله‌ها به آقای فخری زاده اصابت کردند یا نه. به هر حال، خودرو منحرف شد و ایستاد. تیرانداز موقعیت دیدش را تنظیم کرد و بار دیگر تیرباران کرد. این بار حداقل سه گلوله به شیشه جلوی خودرو و حداقل یک گلوله به شانه آقای فخری زاده اصابت کرد. او از ماشین پیاده شد و پشت درب جلو پنهان شد. سه گلوله دیگر به ستون فقرات شهید اصابت کردند. او به روی زمین افتاد. محافظ اول از یک خودروی تعقیب و گریز رسید. حامد اصغری، قهرمان جودو کشور، با تفنگ در دستش. نگاهی به اطراف انداخت، به نظر گیج می آمد. خانم قاسمی به سوی شوهرش دوید. خانم قاسمی روی زمین نشست و سر شوهرش را در آغوش گرفت.

وانت زامیاد آبی منفجر شد. آن تنها قسمت عملیات بود که طبق نقشه پیش نرفت. هدف از انفجار این بود که ربات به قطعات ریز تبدیل شود تا ایرانی‌ها نتوانند با کنار هم قرار دادنشان تشخیص دهند چه اتفاقی رخ داده است. در عوض، بیشتر تجهیزات به هوا پرتاب شده و روی زمین افتادند. تکه‌ها هر چند غیر قابل تعمیر اما تا حد زیادی دست نخورده باقی ماندند. ارزیابی سپاه پاسداران از این اتفاق این بود که حمله توسط یک مسلسل کنترل از راه دور و «مجهز به سیستم ماهواره‌ای هوشمند» و با استفاده از هوش مصنوعی صورت گرفته درست بود. کل عملیات کمتر از یک دقیقه طول کشید. پانزده گلوله شلیک شدند. ماموران تحقیق ایرانی خاطرنشان کردند که حتی یک گلوله هم به خانم قاسمی که کنارش نشسته بود اصابت نکرد. این امر بیانگر دقتی است که آنها به نرم افزار تشخیص چهره نسبت داده بودند.

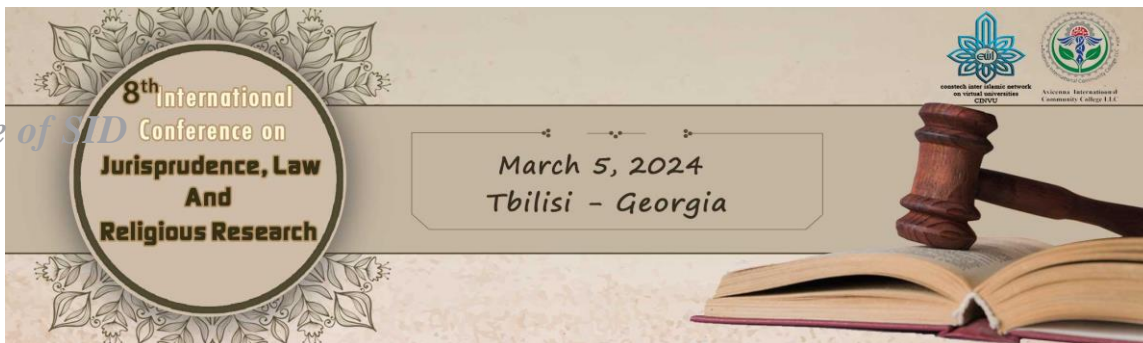
گفتار چهارم عناوین مجرمانه دانشمندان هسته‌ای در حقوق داخلی و حقوق بین الملل این گفتار در دو بند، اختصاص به عناوین مجرمانه منطبق با جرم ترور دانشمندان هسته‌ای می یابد. بند اول عناوین مجرمانه ترور دانشمندان هسته‌ای در حقوق داخلی ایران و بند دوم عناوین مجرمانه منطبق با ترور دانشمندان هسته‌ای در حقوق بین الملل کیفری را بیان می کند.

بند اول عناوین مجرمانه ترور دانشمندان هسته‌ای در حقوق داخلی

متأسفانه تروریسم در حقوق ایران به عنوان جرم مستقلی شناخته نشده است. لذا نمی‌توان این رفتار را منطبق بر این عنوان نمود زیرا مجازات نمودن رفتار تحت عنوان تروریسم نقض اصل قانونی بودن جرایم و مجازاتها و همچنین برخلاف اصل ۳۶ «قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران» است. این در حالی است که مقنن رفتار تأمین مالی تروریسم را جرم‌انگاری نموده شاید او نیز معتقد است که «تروریست بدون بودجه بیشتر به معترضی غمگین شباهت دارد تا تهدیدی علیه جان و مال مردم» (معاونت پژوهش و تولید علم، ۱۳۹۴، ۱۸۸). این اندازه کافی و لازم نیست چرا که باید تروریسم جرم‌انگاری شود تا بتوان مجازاتی درخور برای آن تعیین و اجرا نمود. به همین دلیل، ناگزیر باید جرم یا جرایم منطبق با تروریسم را در قانون مجازات اسلامی ایران جستجو کرد. الف- جنایات عمدی: شاید نخستین جرمی که بیش از هر جرم دیگری انطباق بیشتری با جرم تروریسم در ایران داشته باشد، جنایات عمدی باشد. چراکه، تروریست‌ها با برنامه‌ریزی قبلی اهداف خود را شناسایی و به قصد قتل اقدام به شلیک به آن‌ها با بمب‌گذاری و انفجار نموده‌اند. حتی امکان دارد برای تسلط بیشتر بر موقعیت و ارتکاب رفتار، بارها لحظه و صحنه ترور را شبیه‌سازی نموده باشند لذا به نظر رفتار مصداقی از بند «الف» ماده ۲۹۰ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ است. رفتار ارتكابی نسبت به سایر افراد از قبیل همراهان دانشمندان نیز مشمول جنایت عمدی است زیرا با توجه به فاصله اندکی که بین اهداف اصلی و این افراد بوده علم به نتیجه و قصد ارتكاب قابل احراز است، لذا در صورت سلب حیات از اشخاص دیگر محکومیت مرتکبان به بیش از یک بار قصاص نفس منع قانونی ندارد (صالحی، ۱۴۰۰، ۴۱۵). ب- تخریب کیفری: چگونگی نحوه ارتكاب ترورها نشان می‌دهد که آخرین اقدام مرتکبان منجر به ایراد جنایت و همچنین تخریب شده است چراکه در تمامی موارد ترور، جرم هنگامی واقع شده است که دانشمندان در داخل خودرو بودند و بعضاً به اموال متعلق به دیگران که در نزدیکی محل ترور بوده‌اند آسیب رسیده است. در هر صورت، خواه انفجار و خواه شلیک گلوله و یا هر دو انجام شده باشد بدیهی است ایراد جنایت عمدی و تخریب کیفری دو جرمی هستند که با انجام رفتار مستقیم بر روی اهداف واقع شده‌اند. در این میان، مواردی از قبیل مال و متعلق به دیگری بودن اموال تخریب شده کاملاً بدیهی است. پ- محاربه: برای انطباق جرم محاربه با تروریسم، بهتر آن است که ارکان تشکیل دهنده دو جرم با یکدیگر مقایسه و بررسی شوند. در نهایت، در خصوص آن، نتیجه‌گیری نمود. رکن قانونی به معنی تعیین وصف مجرمانه توسط قانون است (گلدوزیان، ۱۳۹۵، ۲۹) که البته به عنوان یک

^۳ اصل سی و ششم: حکم به مجازات و اجرای آن باید تنها از طریق دادگاه صالح و به موجب قانون باشد.
^۴ ماده ۲۹۰: جنایت در موارد زیر عمدی محسوب می‌شود: الف- هرگاه مرتکب با انجام کاری قصد ایراد جنایت بر فرد یا افرادی معین یا فرد یا افرادی غیر معین از یک جمع را داشته باشد و در عمل نیز جنایت مقصود یا نظیر آن واقع شود، خواه کار ارتكابی نوعاً موجب وقوع آن جنایت یا نظیر آن بشود، خواه نشود.

اصل مسلم و مهم قانونی پذیرفته شده است. ماده ۲۷۹^۵ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ در حال حاضر جرم محاربه را جرم‌انگاری نموده است؛ این در حالی است که چنانکه پیش از این نیز گذشت تروریسم در ایران جرم‌انگاری نشده است. رکن بعدی تشکیل دهنده جرم محاربه، رکن مادی است که با توجه به این که رکن مادی به معنی رفتاری است که از انسان بروز می‌نماید (اردبیلی، ۱۳۹۷، ۱۳۷). نظریه مشورتی اداره حقوقی قوه قضائیه به شماره ۲۲۱۸/۹۳/۷ مورخ ۱۷/۰۹/۱۳۹۳ نیز مؤید این نظر است که برای وقوع محاربه مرتکب باید رفتاری فراتر از حمل اسلحه انجام دهد. این در حالی است که برخی دیگر معتقدند که حمل سلاح و وجود آن نزد محارب نیز مشمول ماده مذکور است (زراعت، ۱۳۹۴، ۲۹۸) که این نظر با بیان قانون‌گذار مغایر است.

رکن سوم، رکن معنوی یا روانی هر جرم است. اگر رکن روانی را ارتکاب رفتار توأم با قصد مجرمانه است، در این صورت، قصد مرتکب از کشیدن سلاح باید تعدی به نفوس، اموال یا اعراض مردم باشد؛ قصدی که باید به همراه کشیدن سلاح وجود داشته باشد. عنایت به ارکان متشکله جرم محاربه نشانگر آن است که رفتار فاقد شرایط قانونی این جرم است. زیرا در خصوص ترور دانشمندان هسته‌ای ایران همان‌گونه که پیش از این نیز گذشت، در دو حالتی که بمب به کار گرفته شد، با کشیدن محقق نشده یا وقتی که بمب نمایان شده عموم مردم متوجه آن نشدند. در آخرین ترور انجام شده نیز هیچ عامل انسانی برای انجام ترور در صحنه حضور نداشته (فارس، ۱۳۹۹) حتی هیچ‌گونه کشیدن سلاحی نیز محقق نشده است بلکه سلاح کاملاً مخفی بوده است (نیویورک تایمز، ۲۰۲۱). همچنین، در صحنه ترور شهیدان رضایی نژاد و فخری‌زاده بر اساس روایات موجود، عموم مردم حضور نداشتند تا با دیدن صحنه جرم دچار رعب و وحشت شوند. با وصف این جرم نباید پنداشت که مرتکبین این ترورها نباید به اعدام محکوم شوند بلکه به صرف وقوع جرم تخریب کیفری مقرر در ماده ۶۷۵^۶ قانون مجازات اسلامی (کتاب پنجم تعزیرات مصوب ۱۳۷۵) مجازات اعدام برای مرتکبین در نظر گرفته می‌شود.

ت- جرم افساد فی الارض: این جرم نیز از سه رکن تشکیل یافته است.

رکن قانونی: به این مفهوم که رفتار فرد مفسد فی الارض در ماده ۲۸۶^۷ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ جرم‌انگاری شده است و به عنوان یک جرم مستقل قابل مجازات است.

^۵ ماده ۲۷۹: محاربه عبارت از کشیدن سلاح به قصد جان، مال یا ناموس مردم یا ارباب آنها است، به نحوی که موجب ناامنی در محیط گردد. هرگاه کسی با انگیزه شخصی به سوی یک یا چند شخص خاص سلاح بکشد و عمل او جنبه عمومی نداشته باشد و نیز کسی که به روی مردم سلاح بکشد، ولی در اثر ناتوانی موجب سلب امنیت نشود، محارب محسوب نمی‌شود.

^۶ ماده ۶۷۵: هر کس عمد عمارت یا بنا یا کشتی یا هواپیما یا کارخانه یا تبار و به طور کلی هر محل مسکونی یا معد برای سکنی یا جنگل یا خرمن یا هر نوع محصول زراعی یا اشجار یا مزارع یا باغ‌های متعلق به دیگری را آتش بزند به حبس از دو تا پنج سال محکوم می‌شود.

^۷ ماده ۲۸۶: هر کس به طور گسترده، مرتکب جنایت علیه تمامیت جسمانی افراد، جرائم علیه امنیت داخلی یا خارجی کشور، نشر اکاذیب، اختلال در نظام اقتصادی کشور، احراق و تخریب، پخش مواد سمی و میکروبی و خطرناک یا دایر کردن مراکز فساد و فحشا

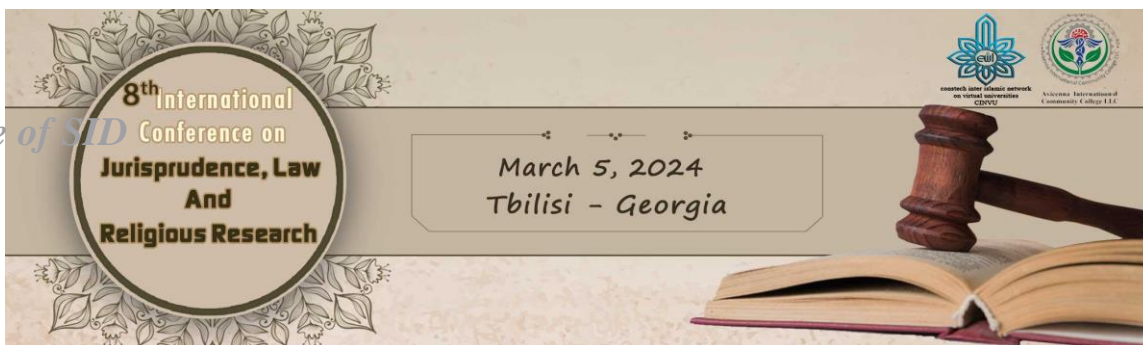

رکن مادی: جرم افساد فی الارض جرمی مقید به نتیجه یعنی اخلال شدید در نظم عمومی کشور، ناامنی یا ورود خسارت عمد به تمامیت جسمانی افراد یا اموال عمومی و خصوصی یا سبب اشاعه فساد یا فحشا شدن در حد وسیع است. جرمی که رکن مادی آن نیز جرم است زیرا موارد مذکور در ماده هر یک مستقلاً قابل مجازات است و در حالی می توانند از محدوده یک جرم عادی خارج و تحت عنوان افساد فی الارض مجازات شوند که به صورت گسترده ارتکاب یافته باشند (صالحی، ۱۴۰۰، ۴۱۹).

رکن معنوی: برای تحقق رکن معنوی افساد فی الارض، باید هر یک از جرایم مذکور در ماده، قصد برهم زدن امنیت را داشته باشند. بنابراین، در صورت فقدان قصد یا عدم علم به موثر بودن اقدامات، رفتار از شمول افساد فی الارض خروج یافته و تحت عنوان مجرمانه دیگر قابل مجازات خواهد بود. با توجه به مقید بودن جرم افساد فی الارض، قیودی که در متن ماده بیان شده، نحوه وقوع رفتار و نتایج حاصله تمامی ترورها را نمی توان مصداق این جرم دانست زیرا در تمامی موارد ماقع ارتکاب جنایت به طور گسترده نبوده است مگر مواردی که رفتار مشمول عبارت ورود خسارت عمد به تمامیت جسمانی افراد یا اموال عمومی و خصوصی گردد، مذکور در ماده ۲۸۶ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ شود که در این صورت احراز جرم افساد

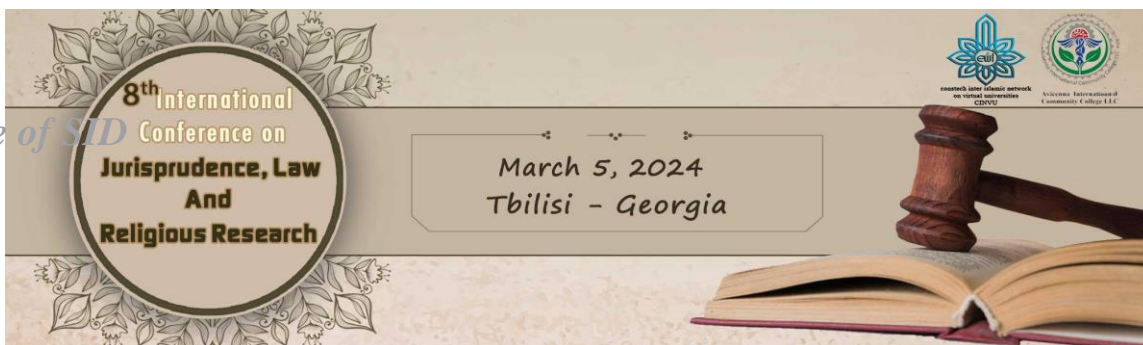
فی الارض و محکومیت به اعدام و به دار آویختن مباشران و معاونان رفتار ممکن است (صالحی، پیشین، ۴۲۰).
ث - نتیجه گیری: جرم تروریسم می تواند منطبق با جنایت عمدی و همچنین تخریب کیفی باشد اما، دو جرم محاربه و افساد فی الارض پوشش دهنده جرم تروریسم نیستند. به این عبارت که امکان انطباق رفتار بر عناوین محاربه و افساد فی الارض در تمامی موارد وجود ندارد. گرچه که هیچ گونه منعی برای اعمال مجازات اعدام برای مرتکبین جرایم سالب حیات وجود ندارد. در هر صورت، لزوم جرم انگاری تروریسم از سوی قانون گذار بسیار مهم است چرا که در شرایط فعلی در صورتی که مجازات سالب حیاتی برای مرتکب تروریسم قابل اعمال نباشد، نهایتاً مرتکب به حبس نه چندان طولانی مدت طبق ماده ۶۱۲ قانون مجازات اسلامی تعزیرات مصوب ۱۳۷۵ محکوم می شود. این یک ضعف بزرگ برای قانون گذاری نظام کیفری ایران به حساب می آید. لذا لزوم وضع جرم شمردن مرتکبین تروریسم و همچنین همه افراد دخیل و همکار در این جرایم، از اهمیت بسیاری برخوردار است.
بند دوم عنوان مجرمانه منطبق با تروریسم دانشمندان هسته ای در حقوق کیفری بین الملل

یا معاونت در آن ها گردد به گونه ای که موجب اخلال شدید در نظم عمومی کشور، ناامنی یا ورود خسارت عمد به تمامیت جسمانی افراد یا اموال عمومی و خصوصی یا سبب اشاعه فساد یا فحشا در حد وسیع گردد مفسد فی الارض محسوب و به اعدام محکوم می گردد.

برخی از رفتارهای ارتكابی ممکن است علاوه بر وصف مجرمانه‌ای که در حقوق داخلی دارند به موجب قوانین بین‌المللی نیز جرم‌انگاری شده باشند که این نیازمند احراز عنصر اضافه‌ای به نام عنصر زمینه‌ای به عنوان وجه فارق جرایم عادی از بین‌المللی است، زیرا در این حالت است که جرم عادی از آستانه جرایم بین‌المللی عبور می‌نماید (ذاکر حسین، ۱۳۹۸، ۳۸۲). به همین دلیل، در این قسمت آنچه که مراد و منظور است آن است که رفتار ترور دانشمندان ایرانی که ظاهراً در حقوق داخلی کشورمان به عناوین مذکور قابل مجازات است منطبق بر کدام عنوان مجرمانه بین‌المللی خواهد بود؟

رکن قانونی جنایات علیه بشریت: جنایات علیه بشریت به قدمت خود بشریت است (میرمحمد صادقی، ۱۳۹۵، ۱۰۳) این رفتاری است به شدت نفرت‌انگیز که حس شرافت و عزت انسانی هر فردی را می‌تواند خدشه‌دار نماید. این جرم در اساس‌نامه روم و در ماده ۵ آن، به عنوان مهم‌ترین جرم در جامعه بشری به رسمیت شناخته شده است. ماده ۷ این اساس‌نامه نیز به عنوان رکن قانونی این جرم قابل استناد است. منظور از تعبیرات به کار رفته در بند یک این ماده: حمله گسترده یا سازمان یافته بر ضد هر جمعیت غیر نظامی رفتاری است مشتمل بر ارتکاب مکرر اعمال مذکور در بند یک بر ضد هر جمعیت غیر نظامی که در تعقیب یا پیشبرد سیاست یک دولت یا یک سازمان برای انجام چنین حمله‌ای صورت گرفته باشد چنان که در متن ماده مذکور بیان شد، به موجب بند نخست آن، قتل یکی از رفتارهایی است که می‌تواند تحت شرایطی به عنوان جنایت علیه بشریت در دیوان بین‌المللی کیفری به آن رسیدگی شود (صالحی، پیشین، ۴۲۲ - ۴۲۳). رکن مادی جنایات علیه بشریت: شرط تحقق جنایات علیه بشریت ارتکاب رفتارهای مذکور در ماده ۷ اساس‌نامه در قالب یک حمله گسترده یا سازمان یافته علیه جمعیت غیر نظامی و هم‌سو با سیاست‌های یک سازمان با دولت است که می‌توان از آن به عنوان عنصر زمینه‌ای جرم جنایات علیه بشریت یاد نمود (۱۷۴-۲۰۱۶, Ambos), آنچه که موجب تحقق این جرم است آن است که مطلق حمله به شرط وجود سایر شرایط دیگر موجب خواهد شد تا رفتار قتل از مصادیق بند ۱ (ماده ۷ اساس‌نامه محسوب شود. از جمله شرایط مذکور در این ماده سازمان یافتگی جرم ترور است که در ماده ۷ مورد توجه بوده است. به عنوان مثال، ترور شهید فخری‌زاده با یک سیستم اطلاعاتی و نظامی قوی که هدایت‌کننده عملیات ترور بوده انجام شده بود که نشانگر سازمان یافتگی آن است. علاوه بر این شرط ترورها را مصداق عبارت مذکور در بند دوم ماده فوق‌ترور متخصصان علوم هسته‌ای ایران از دوران ریاست «مثیر داگان» به عنوان یک سیاست در مبارزه با برنامه هسته‌ای ایران توسط موساد شناخته شده است (Bergman), ۷, 8201). شورای امنیت سازمان ملل متحد در قطعنامه ۱۳۷۳ مصوب ۲۰۰۱ اظهار داشته: «اعمال و روش‌های مرتبط با تروریسم کاملاً در تضاد با اهداف و اصول سازمان ملل بوده و سرمایه‌گذاری، برنامه‌ریزی و تحریک انجام اعمال تروریستی عمدی نیز در تضاد با این اهداف و اصول هستند» (SC / Res / 1373,

para5). مسئله مورد توجه در اینجا آن است که آیا دو شرط گستردگی و سازمان یافتگی برای تحقق جنایت علیه بشریت لازم است؟ به نظر، وجود یکی از دو قید گسترده یا سازمان یافتگی برای این که رفتار قتل تحت عنوان جنایت علیه بشریت شناخته شود کافی است با این استدلال که اگر پذیریم واژه جمعیت به معنی گستردگی قربانیان است دلیلی برای ذکر عبارت «گسترده یا سازمان یافته» پیش از واژه جمعیت نیست از سوئی اگر هر دو قید مد نظر نویسندگان متن اساس نامه بود بین دو واژه گسترده و سازمان یافته از حرف او استفاده می‌شد و نه «یا» دیگر اینکه اگر گستردگی قربانیان مد نظر تدوین کنندگان بود در متن ماده ۷ به حمله گسترده علیه یک جمعیت اشاره نمی‌نمودند زیرا امکان دارد حمله گسترده‌ای علیه یک جمعیت انجام شود ولی قربانیان آن چنان گسترده نباشند. (صالحی، پیشین ۴۲۷).

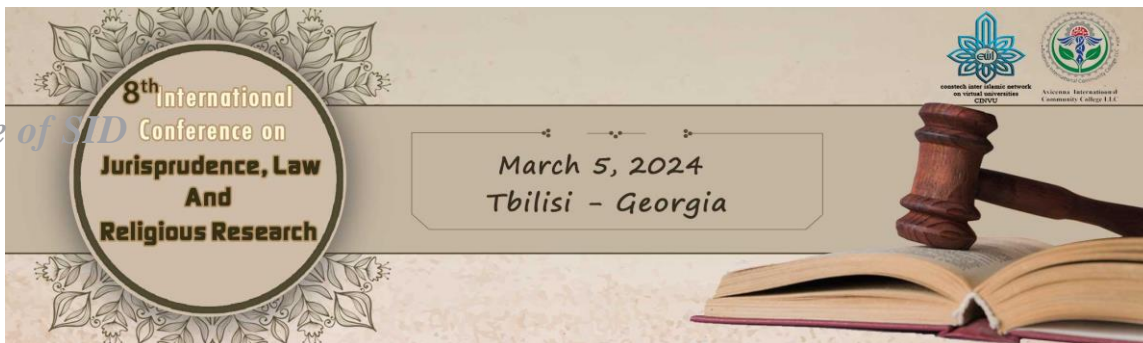
رکن روانی: ماده ۳۰ اساس نامه روم مقرر داشته: «جز در مواردی که به نحو دیگری مقرر شده باشد، هیچ کس دارای مسئولیت کیفری نیست و نمی‌تواند به دلیل ارتکاب یکی از جرایمی که رسیدگی به آنها در صلاحیت دیوان است مجازات شود مگر این که عنصر مادی جرم همراه با قصد و علم نیز باشد.» مطابق این ماده، شخص قاصد است در جایی که: اول- نسبت به اصل عمل، قصد ارتکاب آن را داشته باشد. دوم- نسبت به نتیجه عمل، قصد ایجاد نتیجه را داشته باشد یا آگاه باشد که این نتیجه در پی واقعه معمول ایجاد می‌شود. در خصوص معنی قصد در این ماده حتی در صورت پذیرش اینکه در بندهای مختلف، قصد به معانی متفاوتی به کار رفته به نحوی که قصد و آگاهی در بند نخست به معنی داشتن اراده و آگاهی نسبت به کار انجام شده و در بند دوم به معنی آگاه بودن نسبت به تحقق نتیجه یعنی نسبت به اجزای سه گانه رکن مادی که شامل رفتار، شرایط و نتیجه است (قیاسی و محترم قلاتی، ۱۳۹۶، ۱۶۱ و ۱۶۲).

گفتار پنجم مراجع کیفری صالح به رسیدگی

در نهایت و در این گفتار، مراجع صالح به رسیدگی در حقوق داخلی بند اول و مراجع صالح به رسیدگی در حقوق کیفری بین الملل بند دوم مورد توجه خواهند بود.

بند اول مراجع صالح به رسیدگی در حقوق داخلی

مراجع صالح در حقوق کیفری ایران به دو دسته عمومی و اختصاصی تقسیم‌بندی می‌شوند. پیش از توضیح این مراجع و جرایم در صلاحیت آنها باید متذکر شد که اولین اثر تعیین وصف مجرمانه رفتار، در صلاحیت به معنی شایستگی یک مرجع برای رسیدگی به یک موضوع a کیفری ایران، جنایات عمدی و تخریب‌های کیفری که مجازات آنها

محرابه نباشد، در صلاحیت مراجع کیفری عمومی است. طبق ماده ۳۰۲^۸ این قانون، همه قتل‌های واقع شده که دارای مجازات سلب حیات هستند، حبس‌های بیش از ده سال و جنایات عمدی با نصف دیه کامل و بیش از آن، همگی در صلاحیت دادگاه کیفری ۱ است. رسیدگی به جرم تخریب نیز طبق ماده ۳۰۱^۹ در صلاحیت دادگاه کیفری ۲ است. این در صورتی است که اگر تخریب به همراه قتل عمدی یا ایراد جنایات عمدی با میزان نصف دیه کامل یا بیش از آن ارتکاب یافته باشند به تخریب‌های مذکور نیز در دادگاه کیفری یک طبق ماده ۳۱۳^{۱۰} رسیدگی می‌شود.

ب- مراجع کیفری اختصاصی: مراجع اختصاصی مراجعی هستند که صلاحیت رسیدگی به هیچ جرمی را ندارند مگر رسیدگی به موارد مصرح در قانون. از جمله این دادگاه‌ها، دادگاه انقلاب است. با توجه به صلاحیت دادگاه انقلاب و اینکه هیچ کدام از ترورها از مصادیق محاربه و افساد فی الارض نیستند، به همین دلیل، رسیدگی به آن‌ها در صلاحیت این دادگاه نیست. آنچه که سبب ایجاد صلاحیت برای این دادگاه می‌شود نه عنوان محاربه بلکه وجود عبارت «به منظور مقابله با نظام» است به بیانی دیگر، صرف قصد و نه تحقق نتیجه دادگاه انقلاب را صالح به رسیدگی می‌نماید. دادگاه صالح به رسیدگی، برای افرادی که مداخله در ترور داشته‌اند، نیز صالح به رسیدگی است و طبق ماده ۳۰۳^{۱۱} به این جرم رسیدگی به عمل می‌آید.

بند دوم مراجع صالح به رسیدگی ترور دانشمندان هسته‌ای در حقوق کیفری بین‌الملل

دیوان بین‌المللی کیفری^{۱۲}: هرچند دیوان بین‌المللی کیفری در حال حاضر صلاحیت رسیدگی به جرم تروریسم را ندارد ولی این بدان معنی نیست که فاقد صلاحیت در مورد مرتکبان جرایم تروریستی است (تمامیان، ۱۳۹۰، ۷۱). به نظر می‌رسد که دیوان در خصوص ترور دانشمندان هسته‌ای دارای صلاحیت نیست. چراکه مطابق ماده ۱۲ دیوان شروطی برای اعمال صلاحیت وجود دارد از جمله پیوستن دولت‌ها به دیوان است. شرط دیگر، وقوع جرم در آن کشور و شرط بعدی، وقوع جرم توسط شخصی از اطباع همان کشور در کشور خویش. این در حالی است که دولت ایران هنوز به دیوان نپیوسته است. در صورتی که دولتی عضو اساس‌نامه نباشد می‌تواند با سپردن اعلامیه به رئیس دبیرخانه، صلاحیت دیوان را در مورد جرم ارتكابی در قلمرو یا توسط تبعه خود بپذیرد در این صورت شاید بتوان

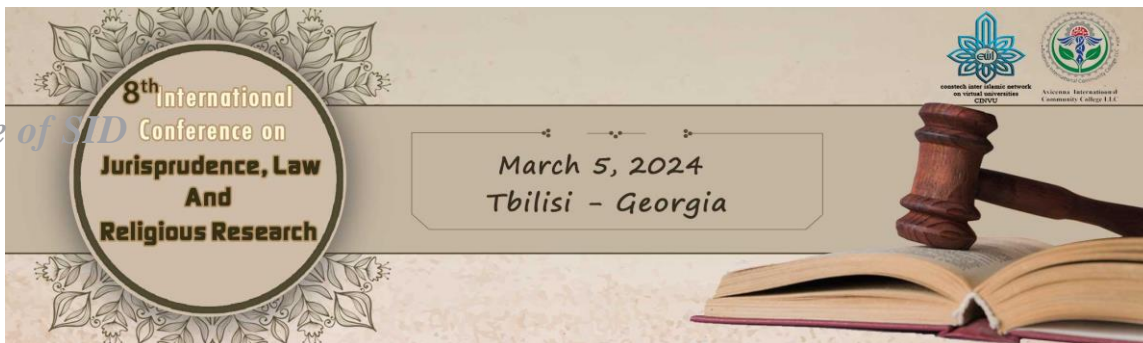
^۸ ماده ۳۰۲؛ به جرائم زیر در دادگاه کیفری یک رسیدگی می‌شود: الف- جرایم موجب مجازات سلب حیات. ب- جرایم موجب حبس ابد. پ- جرائم موجب مجازات قطع عضو و جنایات عمدی علیه تمامیت جسمانی با میزان نصف دیه کامل یا بیش از آن. ث- جرایم موجب مجازات تعزیری درجه سه و بالاتر. ث- جرایم سیاسی و مطبوعاتی.

^۹ ماده ۳۰۱: دادگاه کیفری دو صلاحیت رسیدگی به تمام جرایم را دارد، مگر آنچه به موجب قانون در صلاحیت مرجع دیگری باشد.

^{۱۰} ماده ۳۱۳ به اتهامات متعدد متهم باید با رعایت صلاحیت ذاتی، توأمان و یک جا در دادگاهی رسیدگی شود که صلاحیت رسیدگی به

^{۱۱} ماده ۳۰۳ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲: به جرایم زیر در دادگاه انقلاب رسیدگی می‌شود: الف- جرایم علیه امنیت

داخلی و خارجی، محاربه و افساد فی‌الارض، بغی، تباہی و اجتماع علیه جمهوری اسلامی ایران یا اقدام مسلحانه یا احراق، تخریب و اتلاف اموال به منظور مقابله با نظام.

گفت که با این کشور مانند یک دولت عضو برخورد خواهد شد (جانی پور و خانعلی پور، ۱۳۸۹، ۶). علاوه بر این موارد اعمال صلاحیت دیوان، در صورت ارجاع موردی از سوی شورای امنیت به دیوان، برای این مرجع صلاحیت برای رسیدگی به وجود می آید. درست همان طور که این شورا حق ایجاد دادگاه مستقل را دارد (میرمحمد صادقی، ۱۳۹۵، ۸۱)، لذا از منظر حقوقی شایسته است فارق از تاثیرپذیری از نفوذ سیاسی برخی دولت ها اقدامات مقتضی از قبیل همکاری برای ارسال کمیته حقیقت یاب و ایجاد بستر استفاده از ظرفیت مذکور توسط سازمان ملل انجام شود. برای اعمال صلاحیت دیوان نباید ماده ۱۷۱ اساس نامه روم در خصوص مواردی که موجب نفی صلاحیت دیوان می شود را نادیده گرفت. البته مطابق همین ماده، می توان دیوان را در موارد فوق هم صالح به رسیدگی دانست در صورتی که در بند «الف»، «دولت مایل یا قادر» به رسیدگی نباشد یا در بند «ب» تصمیم اتخاذ شده «ناشی از عدم تمایل یا عدم توانایی بر تعقیب باشد» (صالحی، ۱۴۰۰، ۴۲۸). بنابراین، می توان گفت در این جرایم، اصل بر صلاحیت محاکم داخلی کشورهاست و صلاحیت دیوان کیفری به عنوان یک صلاحیت تکمیلی در نظر گرفته می شود.

نتیجه گیری: تروریسم به عنوان پدیده ای شوم که می تواند افراد یک جامعه اعم از افراد نظامی و افراد غیر نظامی را با انگیزه های مختلف نژادی، مذهبی، سیاسی و ... به گونه ای خشونت بار مورد هدف قرار دهد. ترور و تروریسم در لغت به معنای وحشت و به وحشت انداختن یک فرد و یا افرادی از یک جامعه است. به نظر می رسد این پدیده بیشتر اختصاص به دوران صلح داشته باشد. از نمونه هایی که در دوران معاصر مورد هدف گروه های تروریستی هستند، دانشمندان هسته ای ایران را می توان نام برد که در دو دهه اخیر شاهد ترور ۶ تن از این دانشمندان بوده ایم. شیوه ترور این ۶ دانشمند هسته ای یا به وسیله بمب گذاری بوده یا تیراندازی به وسیله عامل انسانی و یا نهایتا استفاده از تیراندازی به کمک عامل غیر انسانی و به عبارتی بهره گیری از ربات های هوشمند بوده است. شهید محسن فخری زاده آخرین دانشمند هسته ای ترور شده ایرانی است که در سال ۱۳۹۹ با کمک ربات و کنترل از راه دور کشته شد. مطلب حائز اهمیت در خصوص ترور دانشمندان هسته ای و به طور کلی تروریسم آن است که متأسفانه در نظام حقوق کیفری ایران برای آن جرم مستقل و در نتیجه مجازات مستقلاً در نظر گرفته نشده است. عناوین مجرمانه ای که بیشتر می توانند منطبق بر ترور باشند، جنایات عمدی و تخریب کیفری است. بنابراین، لزوم جرم انگاری و تعیین مجزات در خور برای مرتکبین جرم ترور اعم از مباشران، شرکت کنندگان و معاونان جرم و همچنین تعیین دادگاه صالح جهت رسیدگی به این جرایم در کشور ایران بسیار دارای اهمیت است. چراکه در نظام بین الملل، دیوان کیفری بین الملل به عنوان نهادی مکمل و تکمیل کننده محاکم داخلی و ملی عمل می کند.

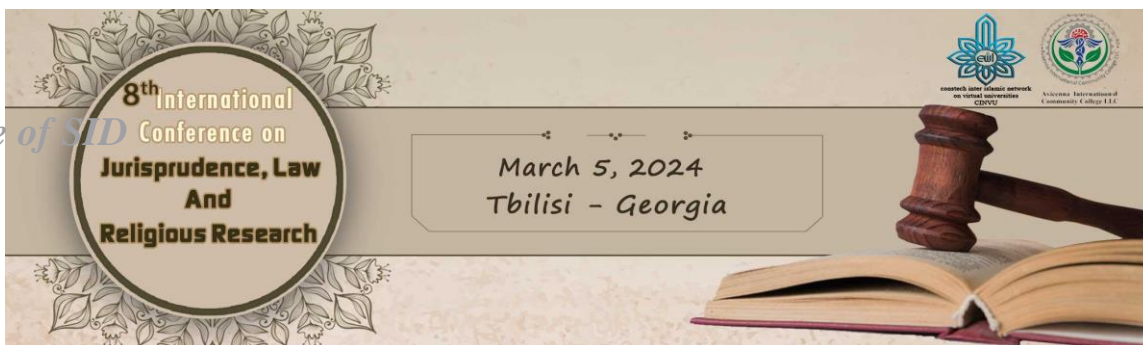

منابع فارسی

کتاب:

۱. اردبیلی، محمدعلی، (۱۳۹۷)، حقوق جزای عمومی، چاپ پنجاه و پنجم، تهران، انتشارات میزان. اردبیلی، محمدعلی، (۱۳۸۱)، مفهوم تروریسم، تروریسم و دفاع مشروع از منظر اسلام و حقوق بین الملل (مجموعه مقالات و سخنرانی‌های ارائه شده در همایش)، تهران، روزنامه رسمی، چاپ اول.
۲. پی فلچر، جورج، (۱۳۹۴)، عکس‌العمل به تروریسم: تلاشی برای تعریف قانونی مفهوم غیر قابل تعریف تروریسم، ترجمه آذر علی نژاد، تروریسم شناسی، چاپ اول، تهران، انتشارات نگاه بینه.
۳. جانی‌پور، مجتبی و خانعلی‌پور واجارگاه، سکینه، (۱۳۸۹)، ارجاع جنایت‌های بین‌المللی به دیوان کیفری بین‌المللی (ICC) توسط شورای امنیت و آثار آن، مطالعات حقوقی، شماره ۲.
۴. دیلیپاک، عبدالرحمن، (۱۳۶۸)، تروریسم، ترجمه واحد تدوین و ترجمه معاونت فرهنگی، تهران، مرکز چاپ و نشر سازمان تبلیغات اسلامی، چاپ اول.
۵. خالقی، علی، (۱۳۹۶)، آیین دادرسی کیفری، جلد دوم، چاپ سی و ششم، تهران، انتشارات شهر دانش.
۶. دهخدا، علیاکبر، (۱۳۴۲)، لغت‌نامه دهخدا، زیر نظر دکتر معین، تهران، انتشارات چاپخانه دانشگاه تهران.
۷. ذاکر حسین، محمدهادی، (۱۳۹۸)، صلاحیت تکمیلی در رویه قضایی دیوان کیفری بین‌المللی؛ وحدت شخص و موضوع، مطالعات حقوق کیفری و جرم شناسی، شماره ۲.
۸. زراعت، عباس، (۱۳۹۴)، شرح مبسوط قانون مجازات اسلامی حدود، چاپ دوم، تهران، انتشارات جنگل.
۹. عبدالهی، محسن، کیهانلو، فاطمه، (۱۳۸۴)، سرکوب تروریسم در حقوق بین الملل معاصر، اداره چاپ و انتشارات ریاست جمهوری، چاپ اول.
۱۰. که سه سه، آنتونی، مترجم پیران، حسین، امیر ارجمند، اردشیر، موسوی، زهرا، (۱۳۸۷)، حقوق بین‌المللی کیفری، نشر جنگل.
۱۱. گلدوزیان، ایرج، (۱۳۹۵)، محشای قانون مجازات اسلامی، چاپ ششم، تهران، انتشارات مجد.
۱۲. معاونت پژوهش و تولید علم، (۱۳۹۴)، راهبردهای مقابله با تروریسم، چاپ اول، تهران، موسسه چاپ و انتشارات دانشکده اطلاعات.
۱۳. میرمحمد صادقی، حسین، (۱۳۹۵)، دادگاه کیفری بین‌المللی، چاپ نهم، تهران، انتشارات دادگستری

مقالات:

۱۴. تمامیان، پیمان، (۱۳۹۰)، صلاحیت دیوان بین‌المللی کیفری در رسیدگی به تروریسم، فصلنامه مطالعات راهبردی، شماره ۱ (پیاپی ۵۱).
۱۵. جلالی، محمود، (۱۳۸۴)، تروریسم از دیدگاه حقوق بین‌الملل با تأکید بر حادثه ۱۱ سپتامبر، نامه مفید، سال یازدهم، شماره ۵۲.
۱۶. داورنیا، روشنگر، داورنیا، داریوش، (۱۴۰۰)، ترور دانشمند شهید محسن فخری‌زاده، ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر.
۱۷. شریفی، محسن، (۱۳۹۶)، تروریسم بین‌المللی و دفاع مشروع، انتشارات مجله سیاست خارجی، پایگاه مجلات تخصصی نور
۱۸. صالحی، محمدخلیل، (۱۴۰۰)، تحلیل ترور دانشمندان هسته‌ای ایران از منظر حقوق داخلی و بین‌الملل، فصلنامه تمدن حقوقی، دوره چهارم.
۱۹. قیاسی، جلال‌الدین و محترم قلاتی، ایمان، (۱۳۹۶)، تحلیل عنصر محور رکن معنوی جنایات عمدی در صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی، فصلنامه پژوهش حقوق کیفری، شماره ۲۱.
۲۰. عمادی حیدری، حمدالله، (۱۳۹۹)، تحلیل محتوای اخبار حادثه تروریستی اهواز در روزنامه هم‌شهری، پنجمین کنفرانس ملی حقوق، علوم اجتماعی و انسانی، روان‌شناسی و مشاوره
۲۱. کارگری، نوروز، (۱۳۹۶)، مفهوم تروریسم، فصل‌نامه تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل، سال دهم، شماره سی و هفتم. پایان‌نامه‌ها:
۲۲. خانبانی، پریسا، (۱۳۸۳)، ضوابط حقوق بشری مبارزه با تروریسم بین‌المللی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه شهید بهشتی.
۲۳. نقدی، حجت، (۱۳۷۵)، حقوق بین‌الملل و مبارزه با تروریسم، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه شهید بهشتی

منابع انگلیسی:

24. Ambos, Kai; Triffterer, (2016), The Rome Statute of the International Criminal Court : A Commentary, Third Edition, New York, Oxford University Press.
25. Bergman, Ronen, (2018), Rise and Kill First: The Secret History of Israel's Targeted Assassinations, first Edition, New York, United States by Random House.
26. Levitt, Geffery, (1986), Is terrorism Worth Defining? Ohio Northern University Law Review, No.